

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНЯТ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто діагностування як основну умову особистісно орієнтованого навчання й виховання дітей дошкільного віку, що дає змогу виявити динаміку їх розвитку, передбачити результативність організації навчально-виховного процесу. Поширеним критерієм готовності до школи є комплексний показник зрілості психічних функцій, що характеризують її розумовий, емоційний і соціальний розвиток. Лише повноцінний розвиток усіх компонентів психологічної готовності до школи гарантуватиме успіх у навчанні.

Ключові слова: діагностування, педагогічне діагностування, психологічний підхід, компоненти психологічної готовності.

Готовність до школи в сучасних умовах розглядають, насамперед, як готовність до шкільного навчання чи навчальної діяльності. Цей підхід обґрунтований поглядом на проблему з боку періодизації психічного розвитку дитини та зміни провідних видів діяльності. На думку Е. Кравцової, проблема психологічної готовності до шкільного навчання отримує свою конкретизацію як проблема зміни провідних типів діяльності, тобто це перехід від сюжетно-рольових ігор до навчальної діяльності. Під час характеристики психологічної готовності дітей до школи, як зазначає автор, основний акцент роблять на ролі спілкування в розвитку дитини. Виділяється три сфери: ставлення до дорослого, до однолітка й до самого себе, рівень розвитку яких визначає ступінь готовності до школи та певними чином співвідноситься з основними структурними компонентами навчальної діяльності. Такий підхід є актуальним і значним, але готовність до навчальної діяльності не охоплює цілком феномена готовності до школи [6].

Л. Божович ще в 1960-х рр. вказувала, що готовність до навчання в школі складається з визначеного рівня розвитку уявної діяльності, пізнавальних інтересів, готовності до довільної регуляції, своєї пізнавальної діяльності до соціальної позиції школяра. Аналогічні погляди розвивав А. Запорожець, відзначаючи, що готовність до навчання в школі являє собою цілісну систему взаємозалежних якостей дитячої особистості, включаючи особливості її мотивації, рівень розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, ступінь сформованості механізмів вольової регуляції [1].

Д. Єльконін вважав, що довільне поведження народжується в рольовій грі в колективі дітей, що дає змогу дитині перейти на вищий ступінь розвитку, ніж вона це може зробити в грі сама, тому що колектив у цьому випадку коригує порушення в успадкуванні передбачуваного образу, тоді як самотійно здійснити такий контроль дитині буває ще дуже важко [10].

Мета статті – проаналізувати види психолого-педагогічної діагностики готовності старших дошкільнят до навчальної діяльності.

Кожен сучасний педагог, оцінюючи результативність своєї діяльності, аналізуючи ефективність навчальних програм і методів виховання, має спиратися на педагогічну діагностику. Змістом педагогічної діагностики є фіксування результатів розвитку, навчання та виховання дітей за певний проміжок часу (місяць, квартал, півріччя, навчальний рік). Учасниками педагогічної діагностики в дошкільному навчальному закладі є діти всіх вікових груп.

У поняття “діагностування” вкладається ширший і глибший зміст, ніж у поняття “перевірка знань, умінь і навичок” дітей. Останнє тільки констатує результати, не пояснюючи їх походження, тоді як діагностування включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних про дитину, їх аналіз, розглядає результати розвитку дитини з урахуванням способів їх досягнення.

Види педагогічної діагностики, які використовують у дошкільному навчальному закладі: початкова діагностика, що проводиться на початку навчального року з метою визначення стартових можливостей дошкільнят і постановки конкретних завдань на перспективу; відстеження результатів освітнього процесу, що відбувається на певному етапі навчальної діяльності та стає поточним діагностуванням (квартал, півріччя); підбиття підсумків життєдіяльності дошкільників за тривалий період, визначення рівнів їх розвитку та виконання освітніх програм, що відбувається під час узагальнюючої діагностики. Вихователь спостерігає за поведінкою дітей, особливостями їх спілкування, зацікавленнями, досягненнями під час звичайних для них видів діяльності: занять, гри, самостійної діяльності, прогулянки, інших режимних моментів [8].

Педагогічне обстеження рівня розвитку дітей має проводитися з другої молодшої групи і включає: оцінювання дітей за показниками (критеріями) кожної освітньої лінії (“Особистість дитини”, “Дитина в соціумі”, “Дитина у світі природи”, “Дитина у світі культури”, “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”, “Гра дитини”, “Мовлення дитини”); за найбільш значущими знаннями, вміннями та навичками з кожного розділу програми (мовленнєве спілкування, рідна природа, ознайомлення з довкіллям, образотворча діяльність, ігрова діяльність тощо); може бути і за показниками ключових компетентностей. З метою підвищення якості дошкільної освіти на основі педагогічного діагностування проводиться коригування процесу навчання, виховання та розвитку дошкільнят, прогнозування можливих відхилень, визначення шляхів запобігання їм [2].

З метою проведення цілеспрямованого та повного педагогічного обстеження рівня засвоєння програмового матеріалу дошкільнятами, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, вихователям варто оцінювати досягнення дітей кожної вікової групи за показниками (моделями, критеріями) всіх семи освітніх ліній. Розвиток дитини – це цілісний процес, який відбувається в усіх освітніх лініях, його не можна розглядати ізо-

льовано від жодної з них. Дуже важливо отримувати інформацію про розвиток дитини також і від батьків та враховувати її при виведенні результатів педагогічної діагностики [5].

Методи педагогічної діагностики: спостереження за дітьми (безпосереднє, опосередковане); бесіда з дітьми (як допоміжний метод); підсумкові заняття; вивчення продуктів праці дошкільнят (малювання, ліплення, аплікації, конструювання, художня праця); метод доручень (як один із видів природного експерименту); дидактичні ігри та вправи; розвивальні ігри; анкетування (опитування) батьків тощо. Практика показує, що в роботі вихователів контрольні та підсумкові заняття посідають чільне місце, оскільки одночасно можна перевірити рівень виконання програми з конкретного розділу чи освітньої лінії більшої частини дітей. Проте на такому занятті мають бути присутні для фіксації показників і ведення протоколу педагогічної діагностики завідувач, вихователь-методист, вихователі. Фіксування результатів педагогічної діагностики можна проводити одночасно, їх записи зіставляють, на їх основі складають протокол обстеження (окремо по кожній дитині або у зведеній таблиці).

У ході педагогічної діагностики складають аналітичну таблицю, в якій позначається наявність або відсутність у дитини перелічених умінь за всіма показниками. Аналізувати рівень знань, умінь і навичок кожної дитини краще за 5-бальною системою: 5 балів – високий рівень, 4 – достатній, 3 – середній, 2 – нижче від середнього, 1 – низький. Підраховувати необхідно загальний бал за кожним критерієм (бали 2 і 1 не зараховуються) та відсоток освоєння рівня знань дітьми [9].

У результаті педагогічної діагностики підраховують кількість виявлених позитивних оцінок за кожним з показників у таблиці та для кожної дитини. Отримані результати дають можливість визначити, які з пройдених тем дітьми засвоєні недостатньо, а тому необхідним є проведення повторних занять, інших форм навчально-виховної роботи з дошкільнятами. Критерії оцінювання компетентності дошкільнят мають бути не формальними (запам'ятав, зробив, повторив, відобразив тощо), а якісними (виконав самостійно, старанно, раціонально, творчо, за допомогою дорослих).

Формула для виведення середньої оцінки виконання дітьми завдань з того чи іншого розділу програми, освітньої лінії (у %):

$$\frac{\text{виявлені позитивні оцінки} \\ \text{(високий рівень, достатній, середній, низький)}}{\text{максимально можлива кількість позитивних оцінок}} \times 100\%,$$

де максимально можлива кількість позитивних оцінок розраховується множенням кількості всіх наведених у таблиці показників на загальну кількість обстежених дітей.

Для визначення рівня виконання програми та Базового компонента дошкільньої освіти проводиться педагогічна діагностика дітей дошкільнього віку з опрацюванням зведеної таблиці за всіма освітніми лініями, в якій дані підсумовуються й визначається середній показник виконання програ-

ми. Узагальнені дані педагогічного обстеження обговорюють на засіданні педагогічної ради (див. табл.).

Таблиця

Приклад зведеної таблиці показників засвоєння програми, %

Освітні лінії	Рівень засвоєння програми			
	молодша група	середня група	старша група	по ДНЗ
Дитина в соціумі	Н	С	Д	
Дитина в природному довкіллі	С	Д	В	
Дитина у світі культури	С	Д	Д	
Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі	Н	С	Д	
Мовлення дитини	Н	С	Д	
Гра дитини				
Рівень виконання програми, БКДО в групі в цілому	С	Д	Д	

Цей метод діагностики є досить ефективним і об'єктивним. Він дає можливість оцінити кожну дитину та спланувати програму її особистого розвитку. Параметри оцінювання якості освітнього процесу:

- 65% – рівень освітнього процесу не відповідає нормі;
- 65–75% – низький рівень освітнього процесу;
- 75–80% – середній рівень;
- 80–90% – достатній рівень;
- 90–100% – високий рівень освітнього процесу.

Діагностика розвитку дошкільнят є достатньо ефективною, коли до неї залучаються батьки вихованців. Вже на початку навчального року батькам можна запропонувати перелік усіх показників засвоєння дитиною знань, умінь і навичок на навчальний рік для самостійного оцінювання. Наприкінці навчального року батьки повторюють процедуру оцінювання та порівняння рівня розвитку дитини з тим, який був на початку навчального року. Аналіз результатів діагностики, проведеної батьками, та відповідних висновків щодо рівня розвитку дитини, зроблених педагогом, надає можливість об'єктивно оцінити рівень розвитку дитини та накреслити траєкторію навчально-виховної діяльності для кожного вихованця.

Педагогічна діагностика не спрямована на те, щоб ділити дітей на категорії, вішати ярлики, робити висновки – здатна чи не здатна дитина засвоїти програму, а навпаки, надати дитині допомогу та підтримати в її можливостях і зацікавити в прагненні більше дізнаватися про щось нове. Результати педагогічної діагностики не варто повідомляти іншим дітям, батькам, знайомим дорослим. Вихователь має лише надати батькам конкретні методичні рекомендації та поради, як саме допомогти дитині в її розвитку з тих чи інших розділів програми, освітніх ліній, як спільно з ними досягти кращих результатів у підготовці дитини до школи. Результати педагогічної діагностики порівнюють тільки з власними досягненнями дитини протягом певного періоду.

Педагогічна діагностика відрізняється від психологічної, яку проводить психолог за спеціальними тестами з метою дослідження різних психічних функцій дитини (уваги, пам'яті, мислення, сприймання тощо) і визначення відповідності її психічного розвитку нормі та готовності до навчальної діяльності. У з'ясуванні готовності дітей до школи викристалізувалися педагогічний і психологічний підходи. Прихильники педагогічного підходу визначають готовність до школи за сформованістю в дошкільнят навичок читати, міркувати, писати, декламувати вірші тощо. Констатуючи рівень освоєння навчальних навичок, педагогічний підхід не враховує проблеми актуального та потенційного психічного розвитку дитини, його відповідності психологічному віку, можливого відставання або випередження. Не забезпечується прогностична валідність підходу: не можна прогнозувати якість, темп і особливості засвоєння знань конкретною дитиною в молодших класах школи. Ці обмеження зумовили звернення педагогів по допомогу до психологів [7].

Психологічний підхід не є однорідним або універсальним, оскільки існує багато тестів, методів і процедур визначення готовності до школи, заснованих на теоретичному уявленні про неї як результат загального психічного розвитку дитини впродовж дошкільного життя. Відмінності психологічних підходів у розв'язанні цієї проблеми зумовлені неоднозначним трактуванням факторів і характеристик психічної сфери дошкільнят.

Поширеним критерієм готовності до школи є комплексний показник зрілості психічних функцій, що характеризують її розумовий, емоційний і соціальний розвиток. Лише повноцінний розвиток усіх компонентів психологічної готовності до школи гарантуватиме успіх у навчанні. В інтелектуальній сфері ознаками готовності дитини до школи є: диференційоване сприйняття, довільна концентрація уваги, аналітичне мислення, раціональний підхід до дійсності, логічне запам'ятовування, інтерес до занять, досягнення результату власними зусиллями, бажання отримати нові знання, оволодіти на слух розмовною мовою, здатність розуміти та застосовувати символи, розвиток тонких рухів рук і зорово-рухової координації. В емоційній сфері про готовність до школи свідчать емоційна стійкість та навчальна мотивація (бажання вчитися). Ознаками готовності до школи в соціальній сфері є потреба в спілкуванні з іншими дітьми, уміння підкорятися інтересам і звичаям групи, здатність виконувати соціальну роль школяра [3].

Під мотиваційною готовністю розуміють бажання вчитися, ставлення до школи та навчання як до серйозної діяльності. Дитина приходить у школу з певною мотивацією. Розвиток мотивації шкільного навчання передбачає формування уявлень дошкільнят про те, яким буде навчання в школі, знань про те, яким буде їх завтрашній день, і підготовку дитини до нього як до радісної події. Тому дорослим потрібно з'ясувати зміст і характер стихійних уявлень дитини про школу. Формуванню позитивного ставлення до школи допомагають різні режимні процеси, що привчають дитину до самостійності, дисциплінованості.

Важливе значення в навчальній діяльності дошкільнят мають ігри “У школу”. Аналіз гри “У школу” – надійний засіб прояву дитячих уявлень. Як показали дослідження психологів, центральним моментом гри у дітей дошкільного віку завжди стає те, що є для них найбільш важливим, найбільш істотним у події, яка розігрується. Найважливіші моменти зображаються дітьми найбільш розгорнуто, реалістично, емоційно. Прагнення до школи тільки заради зовнішніх атрибутів свідчить про неготовність дитини до навчання. Інший аспект мотиваційної готовності – формування пізнавальної активності дітей. Пізнавальна потреба закладена в дитині самою природою. Але її можна розвинути або загальмувати вихованням. Дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку пізнавальної потреби. Тому так важливо в цей час активно підтримувати будь-які прояви природного потягу дітей до пізнання. Помилками у вихованні пізнавальних мотивів є: ігнорування дорослими прагнення дитини до пізнання нового; завдання формування мотивації перекладається на школу. Наявність пізнавальної потреби є головною умовою того, щоб у дитини не виникло неприязне ставлення до навчання, яке створює багато важких проблем для батьків, учнів і вчителів. Від того, як у дошкільному віці розвивалася пізнавальна потреба, чи знаходила вона достатні умови для задоволення, значною мірою залежить пізнавальна чи розумова готовність до навчання в школі [10].

У вітчизняній психології оцінювати вікові особливості розвитку розпочинав ще Л. Виготський. Він зазначав, що навчання починається не тоді, коли психологічні функції, які є основою навчальної діяльності, виявляються зрілими, а тоді, коли ці функції починають цикли свого розвитку. У межах концепції Л. Виготського психологічні особливості кожного вікового етапу визначають за допомогою характеристики провідної діяльності дитини. Однак ця концепція охоплює різні, майже протилежні підходи до визначення психологічної готовності до школи. Так, прихильники одного з них розвиненість ігрової діяльності вважають критерієм підготовки до навчальної діяльності. Вони заперечують ранній початок шкільного навчання, оскільки вважають, що скорочення дошкільного дитинства зумовлює неповноцінний розвиток особистості. Для компенсації цього чинника у 80-ті рр. XX ст. запровадили нульовий клас, маючи на меті поєднання, а потім переведення ігрової діяльності дітей у навчальну [4].

Вступ до школи відчутно змінює спосіб життя дитини, адже шестирічні діти переживають кризу в своєму розвитку, оскільки в цей час відбуваються складні фізичні та психологічні зміни. Діагностування в перехідному віці повинно включати оцінювання новоутворень минулого вікового періоду та початкових форм діяльності наступного, появу й рівень розвитку симптомів, що характеризують початок перехідного періоду. Тому основні критерії готовності до школи стосуються сформованості ігрової діяльності та початків навчальних новоутворень [10].

Школа вимагає від дитини уміння організувати й контролювати свою рухову активність, діяти відповідно до вказівок дорослого, аналізувати запропонований зразок (виокремлювати його з матеріалу), мислення та мовлення, бажання бути школярем. Для оцінювання таких здатностей дитини використовують діагностичні процедури, призначені для з'ясування рівня розвитку передумов навчальної діяльності: уміння уважно й точно виконувати послідовні вказівки дорослого, самостійно діяти за його завданнями, орієнтуватися на умови завдань, долати вплив побічних факторів; належного розвитку наочно-образного мислення, що є основою повноцінного розвитку логічного мислення.

В оцінюванні готовності дитини до школи можливе використання комплексних стандартизованих висновків, підготовлених педагогами, психологами дошкільних установ, сімейними лікарями дитячих поліклінік, заснованих на багаторічному досвіді спостережень за динамікою розвитку конкретної дитини. Надійність і валідність забезпечить належна фактологічна база, а не зустріч з дитиною, яку батьки вперше привели до школи.

Висновки. Отже, визначаємо діагностування як основну умову особистісно орієнтованого навчання та виховання дітей дошкільного віку, що дає змогу виявити динаміку їх розвитку, передбачити результативність організації навчально-виховного процесу. Поширеним критерієм готовності до школи є комплексний показник зрілості психічних функцій, що характеризують її розумовий, емоційний і соціальний розвиток. Лише повноцінний розвиток усіх компонентів психологічної готовності до школи гарантуватиме успіх у навчанні.

Список використаної літератури

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – Москва : Просвещение, 1968. – 422 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. – Київ, 2012. – 26 с.
3. Венгер А. Л. Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство / А. Л. Венгер. – Москва : Генезис, 2001. – Ч. 1, 2.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психологические исследования / Л. С. Выготский. – Москва ; Ленинград : Гос. соц.-экон. изд-во, 1934. – 362 с.
5. Кононко О. Основні показники сформованості цілісної картини світу дітей 6–7 років / О. Кононко // Вихователь-методист. – 2014. – № 1. – С. 10–18.
6. Кравцова Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе / Е. Кравцова. – Москва : Педагогика, 1991. – С. 18–39.
7. Крутій К. Актуальність упровадження моніторингу в системі дошкільної освіти / К. Крутій // Вихователь-методист. – 2008. – С. 17–23.
8. Крутій К. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : монографія / К. Крутій. – Запоріжжя : ЛППС, 2005. – 208 с.
9. Крутій К. Концепція постійного контролю за якістю дошкільної освіти / К. Крутій // Вихователь-методист. – 2009. – № 4. – С. 35–44.
10. Психология личности и деятельности дошкольника / под ред. А. В. Запорожца, Д. Б. Эльконина. – Москва, 1965.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015.

Скирко А. З. Психолого-педагогическое диагностирование готовности старших дошкольников к учебной деятельности

В статье рассматривается диагностирование как основное условие лично ориентированного обучения старших дошкольников, что позволяет выявить динамику их развития, предвидеть результативность организации учебно-воспитательного процесса. Критерием готовности к школе является комплексный показатель зрелости психических функций, которые характеризуют умственное, эмоциональное и социальное развитие ребенка. Полноценное развитие всех компонентов психологической готовности ребенка к школе гарантирует успех в обучении.

Ключевые слова: *диагностирование, педагогическое диагностирование, психологический подход, компоненты психологической готовности.*

Skyrko A. Z. Psychological and Pedagogical Diagnostics of Readiness of Senior Kindergarteners to Studying Activity

The article is devoted to diagnostics as a main condition of individually oriented studying of senior kindergarteners that would allow finding out dynamics of their development and predict effectiveness of educational process. Criterion of readiness to school is complex indicator of maturity of psychological functions, which characterize intellectual, emotional and social development of a child.

In indicating a child's readiness to school, pedagogical approach verifies level of familiarization to studying skills, but does not take into account problems of actual psychological development of a child, his or her correspondence with psychological age, possible slip-page or advancing. These limitations made pedagogues ask psychologists to help.

Psychological approach is not universal, since there are a lot of tests, methods, and procedures to define the level of readiness to studying in school based on theoretical view on it as result of general psychological development of a child during preschool period of life. Ambiguous explanation of factors and characteristics of psychological sphere of a kindergartener caused differences of psychological approaches to solving this problem. Full development of all components of a child's psychological readiness to school guarantees success in studying.

Key words: *diagnostics, pedagogical diagnostics, psychological approach, components of a psychological readiness.*